

ОСОБЛИВОСТІ ПОРОДОТВОРНОГО ПРОЦЕСУ У ВІДКРИТІЙ ПОПУЛЯЦІЇ ЧОРНО-РЯБОЇ МОЛОЧНОЇ ХУДОБИ ПІВНІЧНО-ПОЛІСЬКОГО РЕГІОНУ

М. С. Пелехатий, Л. М. Піддубна
Житомирський національний агроекологічний університет

Прикладом відкритої популяції в Україні є чорно-ряба молочна порода. Покращення її племінних і продуктивних ознак здійснюється на основі постійного «підживлення» (за образним висловом Ейснера Ф. Ф.) селекційними досягненнями споріднених порід зарубіжної селекції. Тому спроби створити власну заводську структуру цієї породи, зокрема заводські лінії, не увінчалися успіхом. Виведені у 70–80-х роках, так звані «короткі лінії», з використанням родоначальників імпортованих голландських (Класа, Варкумера, Готфріда, Султана, Роланда) та голштинських плідників (Монфреча, Астронавта, Суддіна та ін.) суттєво не вплинули ні на господарські корисні ознаки, ні на генеалогічну структуру популяції. Продовжувачі цих ліній припинили своє існування вже у другому-третьому поколіннях, оскільки за генетичним потенціалом не витримали конкуренції з аналогами зарубіжної селекції.

Наші дослідження, проведені у 5-ти провідних племзаводах північно-поліського регіону на поголів'ї 5700 корів, які використовувалися упродовж останніх 60 років, виявили чітко виражені в історичному аспекті три періоди формування чорно-рябої породи, які є характерними також для інших регіонів держави.

Перший породотворний період ми назвали умовно «остфризація» (1945–1960). Це період розведення остфризької чорно-рябої худоби (трофейної німецької селекції), якою комплектувалися в основному цукрові комбінати України.

Другий породотворний період – «голландизація» (1961–1980). Характеризується значним збільшенням у структурі популяції голландської породи за рахунок імпорту племінного молодняка та використання сперми голландських бугаїв. У 1980 р. частка спадковості голландської породи в господарствах регіону досягла 82 %.

Третій породотворний період – «голштинізація» розпочався в 1981 р. Цей процес викликаний загальним курсом країн Європи на поглиблену спеціалізацію порід за напрямком продуктивності та різким збільшенням у тварин комбінованих чорно-рябої і червоно-рябої порід частки спадковості голштинів північно-американської селекції. Аналогічний процес відбувався в Україні в цілому, і північно-поліському регіоні зокрема. Частка спадковості голштинів у племінних господарствах регіону склала у 2010 р. біля 80 %.

Зазначені породотворні періоди суттєво відрізняються за тривалістю і результатами. Упродовж 60 років відбулися різновекторні зміни екстер'єрно-конституціонального типу та господарськи корисних ознак тварин. Їх тип змінився від крупного остфризького до широкотілого приземистого голландського і, нарешті, до високорослого кутастого голштинського.

Суттєві зміни відбулися за основною ознакою – молочною продуктивністю. Орієнтація на переважне розведення тварин голландської породи після остфризів у 1961–1980 роках супроводжувалася значним зниженням надою корів (на 700–800 кг за лактацію) і підвищенням вмісту жиру в молоці (з 3,2 до 3,6 %). Голштинізація внесла найбільш бажані корективи у породотворний процес – вона привела до суттєвого поліпшення обох різновекторних ознак молочної продуктивності (надою і жирномолочності).

Результат такого тривалого експерименту – апробація та офіційне затвердження у 1996 р. української чорно-рябої молочної породи.

У 2001–2006 рр. середній надій корів чорно-рябої породи у племінних господарствах-репродукторах північно-поліського регіону склав 4880 кг молока жирністю 3,91 %, у 2006–2010 рр. – відповідно 5450 кг і 3,94 %. Це переконливо підтверджує доцільність використання на теренах України західноєвропейської стратегії розвитку молочної скотарства, зорієнтованої на подальше максимальне використання потенціалу високої молочної продуктивності голштинів північно-американської селекції.

Ця доцільність підтверджується також досвідом кращих господарств північно-поліського регіону. Зокрема, у племзаводі приватної агрофірми «Єрчики» Житомирської області річний надій корів чорно-рябої породи із часткою голштинської породи понад 85 % перевищив шеститисячний рубіж, а вміст жиру в молоці – 4 %.

Досвід господарств і наукові дослідження свідчать про те, що подальше використання чистопородних голштинських бугаїв, тобто підвищення в генотипах маточного поголів'я частки спадковості голштинів, призводить до протиріччя «генотип-середовище», яке супроводжується погіршенням відтворної функції корів і зменшенням тривалості їх використання.

У зв'язку з цим в своїх наукових роботах автори рекомендують використовувати плідників з часткою спадковості голштинської породи, яка передбачена цільовими стандартами створених в Україні чорно-рябої і червоно-рябої молочних порід.

Ми вважаємо, що такий підхід до вирішення проблеми є нереальним, тому що, *по-перше*, в зонах розведення цих порід відсутні племінні

репродуктори бугаїв зазначеної кровності (хоча минуло більше 15 років з моменту їх затвердження); *по-друге*, відсутні високопродуктивні корови-рекордистки, матері бугаїв, а також умови об'єктивної оцінки отриманих від них плідників за якістю потомків; *по-третє*, ми вважаємо, що затрати, пов'язані з відтворенням і селекцією плідників, створенням від кожного з них банку сперми у кількості 20-50 тис доз (залежно від системи використання бугаїв) будуть більшими порівняно із закупівлею сперми високоцінних голштинських плідників; *по-четверте*, за результатами наших досліджень, найвищу оцінку за якістю потомків отримали в умовах племінних господарств північно-поліського регіону чистопородні голштинські бугаї північноамериканської селекції.

Тому ми, образно кажучи, приречені використовувати чистопородних голштинських плідників, які за генетичним потенціалом молочної продуктивності значно переважають можливості вітчизняної племінної бази. Проблема полягає в створенні таких умов в спеціалізованих молочних господарствах різних категорій і форм власності, які б сприяли реалізації цього генетичного потенціалу.

Потрібно наголосити, що відкрита популяція не виключає жорсткого контролю за основними селекційними процесами відповідними державними органами, зокрема Міністерством аграрної політики та продовольства України. Закон України «Про племінне тваринництво» чітко окреслив функції та обов'язки суб'єктів племінної справи, шляхи вирішення конкретних завдань селекційно-племінної роботи у породах та племінних стадах, незалежно від їх категорій і форм власності. На особливу увагу заслуговують питання апробації племінних господарств і селекційних досягнень, налагодження чіткого обліку в господарствах (усі вони мають бути підконтрольними) та уникнення стихійних інбридингів при доборі батьківських пар із застосуванням сучасних комп'ютерних програм.